

CUIXA

Nom del gran i antic monestir situat a Conflent, pocs k. a l'Est de Prada (te. Codalet). En tractarem junt amb certs parònims (*Cutzac, Cuguçac, Cuixac* i algun altre); amb els quals hom ha volgut relacionar-lo, arbitràriament, d'origen ben inconnex.

PRON MOD.: *kušá*.

Des del punt de vista lingüístic és superflu distingir entre Sant Miquel i Sant Germà de *Cuixà*: el nom i el lloc són uns.

MENCIONS ANT. Segons Alart (*Bull. S.A.P.O.* x, 80) citat per primer cop a. 840: *Cuxam*; 845: Protasi, abat d'Eixalada declara «reservo in potestate mea villare *Cuxano* --- in villare *Coxano* ---»: és el doc. que Abadal (*Eixalada*, 130, i Baluze (CVIII), daten de 855, i Marca, de 855 (*MarcaH.*, § 26, col. 788.50 i 788.3f.); 873: «in villare *Cuxano* --- domum Sti. Germani» (Abadal, *Eixalada*, 141); 871: precepte del rei Carles: «--- in Kanavellas --- in *Lare*, in *Coxiano*, in *Cotaleto* ---» (*Cat. Car.* II, 89.1); 875: *Coxanum* --- *Cuxani* --- *Coxianum* (coll. Moreau II, 143); 878: testament de Protasi, Sti. Germani Abba (no porta el NL) (*MarcaH.*).

Però després n'hi ha una declaració sacramental a. 879 on, amb variant, es diu «coenobio Sti. Germani q. fundatum est in locum *Coxano*» (*MarcaH.*, § 41, 811.28; Abadal, *Eixalada*, 159); 941: *Coxano* (Abadal, *Eixal.*, 170); 952-953, precepte del rei Lluís: «in pago Confluente in loco q. dr. *Coxiano* sub honore Sti. Germani et Sti. Michaelis» (*Cat. Car.* II, 92.12 [amb var. *Coxano*] = *Eixalada*, 181); 955: *Cuxano* (Alart, *Cart. R.*, 20); 957: *Coxano* (coll. Moreau, junt amb *Fullà*, i Abadal, *Eixal.*, 183); 958, precepte de Lotari: «--- Sanctorum Michaelis Germanique in locum *Coxano*» (*Cat. Car.* II, 95.33 [amb var. *Cuxano*]); 967: *Cuxano* (Mor. x, 103; i Alart, *Cart. R.*, 24); 981: «domum S. Michaelis cenobii in locum *Coxanico*» (*Cart. St. Cugat* I, 117); 988: *Coxiani* (Mor., citat junt amb Baó); 1068: *Choxani* (Alart, *Cart. R.*, 72).

Segons Ponsich (*Ét. Rouss.* II, 23 i 127-130) la data més antiga de St. Germà de *Cuixà* fóra a. 864, mentre que St. Miquel [de *Coxano*] apareixeria només des de 941, car els docs. de 890, 898 i 938 serien antedatats o apòcrifs. En *Top.*, p. 101, en dóna una munió de dades, les més antigues coincidents amb les que he documentat, i moltes més dels Ss. XI-XVII. Per a la recerca etimològica observem que en els Ss. IX i X registra 28 mencions amb el vocalisme *Co-* (*Coxanum, Coxia-*), i 17 amb el vocalisme *Cu-* (*Cuxanum, -ani*). Segueixen una quarantena dels segles següents, amb guany creixent de les formes amb *u*: com era inevitable a causa de la influència del mot còrdic *cuixa* de la llengua viva. En català apareix *Cuxà*, p. ex., en un doc. de Cerdanya del S. XII, p.p. Pujol (*Docs. en vg.*, p. 15.2), on es llegeix: «e'l monge de *Cuxà*».¹

ETIM. Els erudits hi han caigut en repetides aberracions: el que en digué Pere Vidal no és ni seriós, com explico en *DECat* II, 1097: és una enormitat la con-

fusió que fa amb les formes antigues d'*Aituà* i *Guixà* (pron. *gišá*); però devia contribuir a les desviacions que hi sofriren Skok, Aebischer (*Top.*, 86) i *AlcM*.

Il·lur desorientació s'explica per il·lur descurança o mal coneixement de la fonètica hist. catalana i dels parlars occitans. Si l'haguessin respectada haurien reconegut que una *x* catalana (*š*) no pot venir mai de -*TI-* o -*CI-* sinó de -*SSI-*. I essent així, salta a la vista que es tracta de (*PAGUS*) *COSSIANUS*, derivat del vulgaríssim NP romà *Cossus* o *Cossius*: tot lector dels clàssics sap que era el sobrenom d'una branca de la gens *Cornelia*, més d'un cop lloada per escriptors com Sèneca o Titus Livi.

Fora d'això i per damunt de tot, la millor garantia de la popularitat i arrelament d'aquest nom, entre la gent romana, és que constitueix el cap d'una nombrosa família de gentilicis: com observen Ernout-Meillet, limitant-se a alguns: *Cossidius, Cossinius, Cossutius*; però són bastants més: *Cosseius, -ssonius, -ssidenius*, tots ells documentats i estudiats per Schulze (158, 423, 427, 518); i, encara, sense la reduplicació intensiva de la -*s*: *Cosentius, Cosilinum*. *COSSIUS*, p. ex., figura en una inscr. de Gàl·lia (XIII, 377, 1313); Weisgerber (*Rh. G-Celt.*) n'hi atorga moltes més de *Cossillus, -illo, Cossia, Cossula*: de Gàl·lia i Renània (pp. 130, 133, 146, 139).

Però no era d'origen cèltic ni germànic, sinó precisament romà; Ernout suggereix possible origen etrusc (com de tants NPP romans), però el més cert em sembla (segons una altra porta que ells deixen entreoberta): que aquest sobrenom dels *Cornelii* vingui d'un malnom; car no sols hi ha el mot llatí ben conegut *cozzus* 'larva, cuc o quera dels vegetals', sinó que Festus-Paulus, el col·lector d'arcaïsmes, conta també que s'havia dit d'homes «natura rugosi corporis, a similitudine vermium».

No hi ha res, ni cap, entre les dades antigues i modernes del nom de *Cuixà*, que no s'ajusti a l'evolució normal de *COSSIANUS*.² Aebischer pescà un hapax *Cutiano*, a fi de fundar la seva tesi que *Cuixà* pot venir d'un *Cuttius* (nom escadusser i sense família en llatí): veritable heretgia fonètica. En realitat és obvi que *això* no es refereix a *Cuixà*; aquest «Bernardi de *Cutiano*» és un entre molts testimonis d'un doc. privat del bisbe d'Elna, a. 1128 (*MarcaH.*, col. 1263.1f.) res a veure: ja pel fet que mai *Cuixà* no fou un alou, del qual pogué pendre nom un senyor, sinó exclusivament i ja des de mitjan S. IX, la seu d'un poderós monestir.

És ben possible, en canvi, que en aquest *Cutiano* hi hagi una forma sincopada d'un *Cucuciano* que en un doc. de 954 va donar al monestir de La Grassa la comtessa viuda del comte Sunyer de Bna., enumerat a la fi d'una sèrie de vilars de la vall de Ridaura (Gxa.): «ipsas casas de *Collo frigido, Cucuciano*» (Monsalv. IV, 182.4f.). Si era un lloc occità com La Grassa, i com un *Cutxan* gascó, que Polge (*Mél. Phil. Gersoise*, 1960, 22) troba en el c^o de Cazaubon; o era veí de Ridaura (com *Collfred*, te. Vidrà), no ho sé; però sí que un *CUCUTIANUM* es pogué contraure en *Cutianu* o *Cutzà*, com en els noms del grup següent; amb els quals han